

IMMANUEL WALLERSTEIN'İN DÜNYASİSTEMLERİ TEORİSİ BAĞLAMINDA GÖÇ OLGUSU

Halil KARATAŞ* & Ali AYATA**

Öz

Dünya, varoluşundan bugüne uzun zaman geçmiş bir sistemler bütünüdür. Birçok küçük sistemi içinde barındıran büyük bir sistemler kümesi olarak da adlandırılabilir. Bu kümede yer alan her eleman kendi içerisinde birçok olay ve olguyu barındırmaktadır. Dünya toplumu da ilk insandan günümüze dek bu tür birçok sisteme şahitlik etmiş ve etmeye devam etmektedir. Diğer canlı ve cansız varlıkların sahip olduğu sistemlerden farklı olarak insanlar tarafından oluşturulan sistemler toplumsal, ekonomik ve siyasi sebeplerden ötürü sürekli olarak değişmiş ve gelişmiştir. Kümülatif bir ilerleme şeklinde gerçekleşen bu değişim ve gelişim medeniyetin ileri boyutlara ulaşması ve insanların göç yoluyla farklı coğrafyalara dağılmasıyla coğrafi olarak daha geniş bir alana yayılmıştır. Bu bağlamda dünya sistemlerinin oluşumu ve göç olgusu birbirleri ile sıkı bir ilişki içerisinde dirler. Immanuel Wallerstein'in dünya sistemleri tezi ile göç olgusu arasında karşılıklı bir oluşturuvcu etki söz konusudur. Bu karşılıklı etkileşim, göç olgusu ile mevcut dünya sisteminin birbirleri açısından iki önemli konsept olduğunun en önemli kanıtlarından biridir.

Anahtar Kelimeler: Sistem, Toplum, Ekonomi, Göç.

THE PHENOMENON OF MIGRATION IN THE CONTEXT OF IMMANUEL WALLERSTEIN'S WORLD SYSTEMS THEORY

Abstract

The world is a set of systems that have existed for a long time. It can also be called a large set of systems containing many small systems. Each element in this cluster contains many events and phenomena within itself. The world community has witnessed and continues to witness many such systems from the first human to the present day. Unlike the systems of other living and non-living beings, the systems created by humans have constantly changed and developed due to social, economic and political reasons. This change and development, which took the form of a cumulative progress, spread over a wider area geographically as the civilization reached advanced dimensions and people dispersed to different geographies through migration. In this context, the formation of world systems and the phenomenon of

* Doktora Öğrencisi Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, hllkrts7225@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6274-5222>

** Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, aayata@kmu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6469-6866>

migration are in a close relationship with each other. There is a mutual constructive effect between Immanuel Wallerstein's world systems thesis and the phenomenon of migration. This mutual interaction is one of the most important proofs that the phenomenon of migration and the current world system are two important concepts for each other.

Keywords: System, Society, Economy, Migration.

Giriş

İnsanlık tarihi, birçok sisteme ve haliyle bu sistemlerin değişikliğine şahitlik etmiş uzun bir süreçtir. Bu süreçte birçok sosyolojik, ekonomik, siyasi ve kültürel gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler günümüze farklı noktalarda birikim olarak yansımıştır. Bugünkü gelişmeler de yarına yansiyarak, yarının inşasına katkıda bulunacaklardır. Bütün alanlarda kümülatif bir ilerleme ile mevcut seviyelere ulaşılmış ve günden güne bu seviyeler aşılmaktadır. İnsanlık tarihinin gelişim sürecindeki hadiseleri sosyal ve teknik gelişmeler olarak iki grupta incelemek mümkündür. Teknik gelişmeler daha çok günlük hayatı kolaylaştırıcı, üretime katkı sağlayan veya hızlandıran ya da yeni yollar açan teknolojik buluşlar iken sosyal gelişmeler hayatın kendisinin gelişmeler doğrultusunda değişmesidir. Bu kategorizasyon meydana gelen gelişmelerin kümülatif gelişime nasıl yansıdığını anlamak adına önem arz etmektedir.

Teknik gelişmeler genelde sosyal gelişmelerin nedeni olmuştur. Kronolojik bir şekilde örneklendirilecek olursa tarımsal üretimin başlamasıyla insanlar göçebe yaşam tarzından yerleşik yaşama geçmiştir. Zamanla çeşitli teknik gelişmelerle (sulama kanalları, karasaban vb.) artan tarımsal üretim nüfus artışına ve yerleşik hayata olan ilginin artmasına neden olmuş ve köyler kurulmuştur. Köylerin büyümesiyle kentler, kentlerde ticaretin gelişmesiyle ticaret yolları derken teknolojik gelişmeler ilerledikçe ilerlemiş ve toplum da bu yönde gelişmiştir. Günden güne gelişen toplumda yönetim birimlerinin oluşması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu durum devletlerin yönetim birimleri olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Devletlerin oluşumu noktasında birçok teori bulunsa da temel sebep düzen ihtiyacıdır.

Bilinen ilk devlet olan Sümerlerin (M.Ö. 4000) kuruluşundan bu yana birçok devlet ve imparatorluk kurulmuştur. Bu oluşumlar pratik manada yok olmuş olsalar da kendilerinden sonra oluşan devletlere veya herhangi bir yönetim birimine kaynaklık etmişlerdir. Bu da daha önce belirtilen kümülatif ilerlemeye büyük oranda katkı sağlamıştır. İnsanlık tarihi boyunca meydana gelen, sosyal gelişmeler ve yönetim birimlerinin oluşması gibi hadiseler toplumsal manada birçok farklılığın ve tabiri caizse zenginliğin oluşmasına neden olmuştur. Bu da sosyolojik bir zenginliğe yol açmıştır. Bu zenginlik insanlığın farklı bölgelerde farklı şekillerde gelişmesinin ana nedenlerinden birisidir.

İnsanlığın tarihsel gelişim sürecinde sahip olduğu zenginlikler yönünde farklılaşması tabii olarak bölgesel sosyolojiye, ekonomiye ve siyasete de

yansımasıdır. İlk devletlerin hüküm sürdüğü dönemde farklı, imparatorluklar döneminde farklı, ulus devletlerin ve küreselleşmenin hâkim olduğu günümüzde de farklı yönetim sistemleri ortaya çıkmıştır. Bu sistemler her ne kadar birbirlerinden farklı olsalar da bir öncekinden, daha öncekinden veya komşu bir coğrafyadakinden mümkün merteye izler taşımaktadırlar. Bu izler bir çeşit tecrübe aktarımı şeklinde gerçekleşen gelişmelerin kanıtı şeklindedirler.

Pratikte bu şekilde gelişen insanlık tarihi teoride de belli boyutlarda bu şekilde gelişmiştir. Ancak teori kısmında aynı dönemin farklı teorisyenler tarafından farklı şekillerde tasvir edilmesi gibi bir durum söz konusudur. Bu durum aslında daha önce bahsedilen sosyal yapıdaki farklılaşmanın sağladığı zenginliklerden biridir. Zira mevcudiyeti olan herhangi bir sistem, toplumun farklı kesimleri tarafından birçok dinamik bağlamında farklı şekillerde değerlendirilebilmektedir. Bu durum dünya tarihi boyunca var olmuş neredeyse bütün sistem ve düzenler için geçerlidir. İnsan yapımı olan bütün düzenler hem uygulandıkları dönemde hem de sonrasında olumlu veya olumsuz olarak eleştirilmiştir. Bunun sebebi bazen ideal düzen tasavvuru bazen de geçmişe olan hayranlık veya özlem olagelmıştır.

Wallerstein'in dünya sistemleri teorisi tam da bu şekilde ortaya çıkmış mevcut düzeni tasvir etmek vasıtasıyla, eksik yönlerini tartışmaya açmaya yönelik bir teoridir. Mevcut sistemi sosyolojik ve ekonomik boyutlarıyla ele alarak yeni bir modelleme ortaya koyan dünya sistemleri teorisi mevcut dünya düzenini açıklayan birçok teoriye göre daha işlevsel ve gerçeğe daha yakın bir pozisyonda yer almaktadır. Dünya sistemleri teorisi ile göç olgusu ilişkisi ise çalışmanın aktüel zemine oturtulabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Metnin iki ana taşıyıcı kolonu olarak adlandırabileceğimiz dünya sistemleri teorisi ve göç olgusu çalışma kapsamında temel yönleriyle ele alınacak dünya sistemleri teorisinin mevcut dünya sistemini işlevsel bir modellemeyle net açıklayan teorilerden biri olduğu; ayrıca göç olgusunun da bu sistemin oluşmasında ve sürdürülmesinde büyük önem arz ettiği, yapılacak karşılaştırmalı analizler ve ideal düzen tasvirleri bağlamında, çalışma sonucunda ortaya konulacaktır.

Bu açıklamalar ve analizler yapılırken Wallerstein'in oluşturduğu temel kaynaklar ve bazı yardımcı kaynaklar taranarak ortaya çıkan bulguların somut bir bakış açısıyla kronolojik bir şekilde aktarılması planlanmaktadır. Bu kronolojik aktarım gerçekleştirilirken, dünya tarihi boyunca etkisini yitirmemiş olan göç olgusu ile Wallerstein'in tezi arasındaki bağ kurularak çalışmanın araştırma sorusu olan "Göç olgusu ile Wallerstein'in dünya sistemleri teorisi arasındaki bağ nedir?" e cevap verilecektir. Böylelikle göç ile Wallerstein'in tezi arasındaki karşılıklı oluşturucu ve belirginleştirici etki kanıtlanarak okuyucuya aktarılmış olacaktır. Hem teorik hem de pratik örneklerle gerçekleştirilmeye çalışılacak olan bu aktarım gerçekleştiğinde, çalışmanın amacı olan Wallerstein'in tezi ile göç arasındaki bağı net bir şekilde ortaya koyma fikri, somut bir zemine oturtulmuş olacaktır.

1. DÜNYA SİSTEMLERİ ANALİZİNİN TEORİK ALTYAPISI

Dünya Sistemleri Teorisi, kökleri 1970’li yıllara dayanan, bağımlılık teorisi gibi refah seviyesi yüksek olan ülkelerin refah seviyesi bakımından kendilerinden nispeten daha düşük seviyede olan ülkelere bağımlılık yönünden yararlandığını ve bu ülkeleri bütün unsurlarıyla beraber kendi çıkarları doğrultusunda kullandığını öne süren bir düşünce okuludur. Bağımlılık teorisinde yer alan zayıf ve güçlü veya fakir ve zengin ülkeler arasındaki ilişkinin izlerini taşıyan bu model, dünya sisteminin olanaklarından yüksek statülü ülkelerin düşük statülü ülkelere göre daha fazla faydalandığını, düşük statülü ülkelerin ise mevcut imkânlardan asgari düzeyde faydalandıklarını kabul eder (Ahiakpor, 1985). Teori bir tür kapitalizm eleştirisi olarak, bir ülkenin kapitalist dünya sistemine entegre olma şeklinin o ülkede ekonomik kalkınmanın nasıl gerçekleşeceğini belirlediğini öne süren sosyolog Immanuel Wallerstein tarafından geliştirilmiştir (Libretexts Editors, 2021). Bu bağlamda ekonominin sosyal düzene makro düzeydeki etkilerini gözler önüne seren önemli bir teori olarak ortaya çıkmıştır.

Wallerstein tarafından geliştirilen bu yaklaşım sosyoloji ve ekonomiyi aynı potada eriten multidisipliner bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temel önermesi bölgeler arası ve uluslararası iş bölümüne atıfta bulunarak dünya sisteminin birer üyesi olan ulusları, temelde merkez, çevre ve yarı çevrede konumlanmış uluslar olarak ekonomik ve sosyal bağlamda gruplara ayırmaktır. Bu gruplandırma Marksizm görüşünde vurgulanan sınıfların uluslararası boyutta gerçekleşen halidir. Kısacası Wallerstein, Marx’ın oluşturduğu sınıf bilincini dünya sistemleri teorisiyle bağımlılık ekseninde uluslararası sisteme uyarlamıştır. Bu aynı zamanda köklü bir kapitalizm eleştirisi şeklinde ortaya çıkmıştır (Wallerstein, 1989).

Kökleri 1970’lere dayanan dünya sistemleri teorisi dünya sisteminin en çok bilinen analizlerinden birisidir. Wallerstein bu analizini geliştirirken kapitalist ekonominin 16. yüzyılda başlayan yükseliş serüvenini inceleyerek bütüncül bir yaklaşım ortaya koyar. Wallerstein kapitalizm hakkında yorum yaparken, kapitalizmin feodal düzenin uzun süren krizinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve bu durumun sağladığı avantajların Avrupa tarafından doğru şekilde kullanılmasıyla dünya ekonomisinin oransal olarak büyük bir bölümü üzerinde Avrupa hâkimiyetinin sağlandığını iddia eder. Bu vesileyle de hem gelişen sanayi hem de kapitalist ekonominin öncüsü olması dolayısıyla Avrupa ülkelerinin diğer ülkeler ile arasında dengesiz ve eşit olmayan bir gelişim trendinin yaşandığı sonucuna varır (Wallerstein, 2011).

Bu fikirlerin oluşmasında Wallerstein’in kapitalizmin tarihini derinlemesine incelemesinin büyük katkısı vardır. Bu tarz bir incelemeyle önemli bir ekonomik vizyon edinen düşünür farklı bağlamlarda birçok görüş ve düşünceden de etkilenecek analizini oluşturmuştur. Bunlardan ilki Annales Okuludur. Wallerstein, kapitalizmin tarihini incelerken Fransız Annales Okulu’nun öğretilerinden analiz birimi olarak uzun vadeli süreçlere ve jeo-ekolojik bölgelere odaklanma konusunda faydalanmıştır. Böylelikle

kapitalizmin tarihini incelerken sadece ekonomik unsurları değil dönemin dinamiklerini oluşturan diğer unsurları da dikkate almıştır. Marksizmden toplumsal çatışma, sermaye birikimi ve sınıf mücadeleleri bağlamında büyük oranda etkilenmiştir. Bununla birlikte gelişme süreçlerinin neo-Marksist açıklaması olan bağımlılık teorisinden de derinden etkilenmiştir. Öte yandan Wallerstein Karl Polanyi, Nikolai Kondratiev ve Joseph Shumpeter gibi düşünürlerden de ekonomik örgütlenme ve organizasyon gibi hususlarda etkilenerek analizini oluşturmuştur (Martinez Vela, 2001).

Analizi esnasında kapitalizmi birçok yönüyle eleştiren Wallerstein, kapitalizmi dünyanın geleceği için nüfusun büyük bir kısmı açısından büyük bir tehlike olarak görmektedir. Zira kapitalizm sistem olarak kendini hissettirdikçe özellikle ekonomik olmak üzere sosyal ve siyasi hayatta da imkânların adaletsiz bir şekilde dağılımına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda da analizlerine yöne veren düşünür çalışmalarının önemli bir kısmını tamamladığında dünya sistemleri analizinin disiplinsiz bir tarihsel sosyal bilim gerektirdiği iddiasında bulunmuştur. Bu iddiasına binaen dünya sistemlerinin bütün dünyanın sistemi değil, bir dünya olan ve çoğu zaman tüm dünyadan daha az bir alanda bulunan bir sistem olduğunu belirtmiştir. Dünya sistemleri analizi dünya sistemini, içinde insanların faaliyet gösterdiği, kısıtlayıcı kuralları olan sosyal gerçeklik birimleri olduğunu (şu anda soyu tükenmiş, bir zamanlar dünyada var olan küçük mini sistemler dışında) savunur (Wallerstein, 2000).

Dünya sistemleri analizi, şimdiye kadar sadece iki çeşit dünya sisteminden bahseder: dünya ekonomileri ve dünya imparatorlukları. Dünya imparatorlukları (Roma İmparatorluğu, Han Hanedanlığı), tek bir siyasi merkeze ve eksenel bir iş bölümüne, ancak birden fazla kültüre sahip büyük bürokratik yapılardır. Dünya ekonomileri ise, birden çok siyasi merkez ve çok kültürlü büyük bir eksenel iş bölümüdür (Wallerstein, 2004). Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde bahsedilen tarihsel süreçteki gelişim ve değişime atıfta bulunmaktadır. Tarihsel süreçte dünya sistemlerinin de onlara olan yaklaşımında belirli oranlarda değiştiğini göz önünde bulundurmak modern yaklaşımlar açısından önemli ve gereklidir. Wallerstein'in, Annales Okulu'nun öğretileri doğrultusunda geliştirdiği metodolojinin altında yatan yegâne sebep budur (Wallerstein ve Austen-Smith, 2008).

Analizin gelişimi esnasında kendi entelektüel birikiminden ve çağın entelektüel imkânlarından yararlanarak yeterli düzeyde bir ürün ortaya koyma gayesinde olan Wallerstein, dönemin baskın görüşü olan modernleşme teorisinin ve bu teorinin farklı alanlardaki kollarının baskısı altında kalmıştır. Ancak kendisinin de kabul ettiği üzere dünya sistemleri analizindeki amaç, mevcut entelektüel birikim içerisinde açıklama yönünden yeni bir alternatif yaratmak ve teorik düzenle net bir kopuş gerçekleştirmektir. Zira o günkü sistemin tek alanda üretilecek herhangi bir teori tarafından net bir şekilde açıklanabileceği fikrini doğru bulduğu söylenemez (Wallerstein, 1983).

Wallerstein, dünya sistemini açıklayacak analizin multidisipliner bir yapıda ve belli noktalar dışında sınırlandırılmaması gereken bir analiz olması gerektiğinin farkındalığıyla çalışmalarını sürdürmüştür. Bu bağlamda aslında yaptığı tarihsel araştırmalar ve uyguladığı metodoloji, modernleşme teorilerine de belli boyutlarda önemli kaynaklar sağlamıştır. Wallerstein'in kapitalizm özelinde gerçekleştirdiği ekonomi tarihi araştırmalarından elde ettiği bulgular modern dönemdeki uygulamalarla eski uygulamalar arasındaki bağı çözümlenmek adına büyük önem arz etmektedir. Wallerstein bu tarihsel araştırmaları yaparken gelenek ve modernite bağlamı üzerinde çok durmuş, hatta tarihte gerçekleşen sistemlere de alternatifler üretmiştir. Kısacası kapitalizmi eleştirirken tarihteki hataları da göz önünde bulundurarak bütüncül bir yaklaşım sergilemiş ve kendi sistem analizini ortaya koymuştur (Goldfrank, 2000).

2. DÜNYA SİSTEMLERİ ANALİZİNİN PRATIĞI

Dünya sistemleri analizi daha önce de bahsedildiği gibi önemli bir tarihsel geçmişin belli bir teorik düzlemde yeniden ele alınmasıyla oluşmuş bir analizdir. Özellikle bağımlılık teorilerinin fikirlerinden fazlaca etkilenen ve Marksizm'den de derin izler taşıyan bu analiz vasıtasıyla Wallerstein önemli bir projeksiyon ortaya çıkarmıştır. Uluslararası sistemin temel yapı taşları olan devletlerin belli noktalarda Marksizm'deki sınıflara benzer olarak sınıflandırılması ve bu sınıflar arasındaki bağımlılık ilişkilerinin sermaye ve kaynaklar açısından incelenmesi analizin temellerini oluşturmuştur. Bu analiz vasıtasıyla Wallerstein uluslararası sistemin işleyişine daha somut bir bakış açısıyla yaklaşarak bir ressam edasıyla çalışmış ve modeli tuvaline gördüğü gibi yansıtmıştır. Bu bakımdan dünya sistemleri analizinin varsayımsal yönünden ziyade birebir aktarım yönünün daha güçlü olduğunu söylemek mümkündür.

Wallerstein analizini yaparken dünya devletlerini üç gruba ayırmıştır. Bunlar: Merkez (core), Çevre (periphery) ve Yarı çevre (semi-periphery) ülkelerdir. Bu ayırım, bağımlılık ekseninde kapitalizmin devletler arasında oluşturduğu sınıf yapısını vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Üç gruptaki devletlerin her biri ayrı bir sınıfı temsil eder. Merkez gelişmiş kapitalist ülkeleri, yarı çevre gelişmekte olan ülkeleri çevre ise kaynak ve iş gücü bakımından zengin ancak yeterince gelişmemiş ülkeleri barındıran gruptur. Merkez genel manada çevrede bulunan kaynaklardan ve iş gücünden sermaye yaratmak amacıyla faydalanır, çevre ise sahip olduğu kaynak ve iş gücünü değerinde pazarlayamadığı için geri kalmıştır (Wallerstein, 2004).

Sistemdeki kritik grup yarı-çevredir, zira bu gruptaki ülkeler sermaye birikimi noktasında belirli bir seviyeye gelip merkeze dâhil olabilir ya da daha da kötü duruma düşüp çevre grubuna dâhil olabilir. Bu bakımdan yarı-çevre merkez ve çevre arasındaki tam kutuplaşmayı engelleyen ve gruplar arası geçişkenliği sağlayan gruptur. Wallerstein dünya sisteminin yapısının analizini yaparken bu sistemin benzersiz olduğu iddiasındadır. Zira

yaygınlaşan küreselleşme ve dünya sisteminin küreselleşmeyle farklı bir boyuta evrilmesi, kapitalizmi güçlendirmiş ve sistemi hegemon tarafından yönetilen ekonomik bir yapı haline getirmiştir (Barfield, 1998).

Wallerstein'in analizi sonucu ortaya çıkan sistemdeki her bir grubun farklı karakteristik özellikleri vardır. Grup üyeleri bu özellikleri bağlamında dögüsel hareketlerini sürdürerek sistemin devamlılığını sağlarlar, bu da işleyen kapitalist sistemin bir kanıtıdır. Bu durum Wallerstein'i kapitalizmi eleştirmeye yönelten en önemli etkenlerdendir. Çünkü her ne kadar gruplar arası geçiş mümkün olsa da, mevcut sistem ülkelerin buldukları pozisyondan özellikle gelişme yönünde kurtulmalarına izin vermemektedir. Sistem daha çok her gruptaki ülkeyi kendi grubunun daimi üyesi olarak mevcut kılmayı devam ettirecek şekilde dizayn edilmiştir. Wallerstein bu fikirlerini Avrupa'nın sürekli ekonomik büyümeyi sağlayacak bir sistem oluşturma çabasına dayandırmaktadır. Bu Avrupa'nın endüstriyel devrimden sonra oluşan iş gücü ihtiyacının karşılanmasını da ifade etmektedir. Batı Avrupa Wallerstein'in analizinde merkez ülkeler konumunda önemli bir yer tutmaktadır. Zira yeni dünya sistemi Wallerstein'e göre feodal düzenin yıkılmasından sonra oluşmuştur. Feodal sistemin önemli merkezlerinden biri de Batı Avrupa'dır (Wallerstein, 2011). Wallerstein'in bu iddiaları, analizinin modern dünya düzeninin tarihi temellerine dayandığının net birer kanıtıdır. Feodalizm dünya sistemleri analizinde önemli bir role sahiptir, zira Wallerstein feodalizmin çöküşünü ve ulus devletlerin oluşumuyla meydana gelen yeni sistemi kendi modern dünya sistemi analizinin başlangıcı olarak kabul eder.

Feodalizmin çöküşü ve ulus devlet sistemine geçiş artık imparatorlukların da devrinin bir anlamda sona erdiğinin göstergesidir. Bu bağlamda feodal sistem ve önceki dönemde gücün ve sermayenin toplandığı merkezi imparatorlukların yerini modern sistemde ulus devletler alacaktır. Böylelikle eski imparatorluk sistemi, modern ulus devlet sistemi şeklinde bir bakıma yeni uygulamalarla modern bir şekilde devam edecektir. Zira ekonomide ve ticari hayatta meydana gelen değişiklikler eski sistemin uygulanabilirliğini sorgulayan bir hal almıştır. Toprak hâkimiyetine dayalı tarımsal kapitalizm yerini sanayi üretimine ve ticarete dayalı kapitalizme bırakmıştır. Özellikle sanayi devriminden sonraki süreçte başlayan kolonicilik faaliyetleri ve kaynakların belirli merkezlere taşınması bunun önemli göstergeleridir.

Ekonomide ve sosyal hayatta meydana gelen değişiklikler, üretim potansiyelindeki farklılıklar ve kaynak kullanımındaki farklılıklar, ülkeler arasındaki farklarının derinleşmesine sebep olarak Wallerstein'in analizindeki sınıfları ister istemez ortaya çıkarmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi Wallerstein dünyadaki mevcut sistemi kendi analiziyle birebir literatüre yansıtmuş ve bu yolla sistemdeki eşitsizliğin altını çizmiştir. Yaptığı bu analizle hangi ülkelerin hangi sebeplerden ötürü hangi gruba dâhil olduğunu net bir şekilde ortaya koyan düşünür, gruplar arasındaki ilişkileri bağımlılık

üzerinden açıklayarak hangi grubun ne konuda diğerlerine bağımlı olduğunu da göstermiş ve bu vesile ile ortaya koyduğu yapıda, Marks'ın toplumsal sınıflarını uluslararası siteme Merkez (Core), Çevre (Periphery) ve Yarı Çevre (Semi Periphery) ülkeler olarak aktarmak suretiyle, uluslararası toplumdaki sınıfları vurgulamıştır. Bu sınıfların her birinin karakteristik özellikleri sistemde onları öne çıkarmıştır.

Wallerstein'in analizindeki ilk grup merkez ülkelerdir. Merkez ülkeler daha önce de bahsedildiği gibi ilk etapta kapitalist dünya ekonomisinden en fazla faydalanan Batı Avrupa ülkeleridir (İngiltere, Fransa, Hollanda). Feodalizm döneminde tarımsal üretim anlamında da önemli birer güç olan bu ülkeler, sistemin değişiminden ekonomik anlamda sadece sistem değişikliği yönünden etkilenmişlerdir. Yani feodalizm döneminde tarımsal üretimde kullandıkları iş gücünü sanayinin gelişmesiyle birlikte endüstriyel üretim süreçlerine kaydırmışlardır. Ancak bu değişim artan üretimle beraber vasıflı veya vasıfsız iş gücüne olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bir süre göç yoluyla bu ihtiyaç karşılandı da ilerleyen dönemlerde üretimin artmasıyla bu ihtiyaç hem iş gücü hem de hammadde ihtiyacına dönmüş ve bu durum başka ülkelerle ilişkilerin arttırılmasını zorunlu kılmıştır.

Tarihsel süreç incelendiğinden tarımsal kapitalizm döneminde de benzer sürecin yaşandığını, ancak yoğunluğun sanayi devrimi sürecindekinden daha az olduğunu söylemek mümkündür. Sanayi üretimiyle doğru orantılı olarak artan işgücü ve hammadde ihtiyacı hâlihazırda kolonileştirilmiş bölgelerden merkeze doğru iş gücü ve kaynak aktarımını da büyük oranda arttırmıştır. Tam da bu noktada Wallerstein'in modern dünya sistemi analizi oluşmaya başlamış, gelişmiş endüstriyel üretimde ileri boyutlara ulaşarak uzmanlaşmış görece güçlü devletler, güçlü bir burjuvazi ve büyük bir işçi sınıfı ile merkez grubunu oluşturmuştur (Barfield, 1998).

Dünya sistemleri analizinin ikinci grubu ise çevre grubudur. Çevrede yer alan ülkeler ise merkezin avantajlı olduğu alanların kaynağı, ancak aynı konularda dezavantajlı durumda olan ülkelerdir. Tarımsal kapitalizm döneminden bu yana iş gücüne merkez ülkelerden daha fazla sahip olan ancak bu iş gücünden yeterince gelişmemiş olmaktan ötürü en az faydalanan, hammaddeye merkezdeki ülkelerden daha çok sahip olan fakat bu kaynakları da az gelişmişlikten ötürü yeterince kullanamayan çevre ülkeleri milli geliri ve refah seviyesi düşük, siyasi ve ekonomik manada istikrarsız olan ülkeler grubudur. Bu grupta yer alan ülkeler iş gücü ve hammadde bakımından hem yarı çevreyi hem de merkezi besler. Küçük bir burjuvazi sınıfları ve oransal olarak fazla köylü nüfusuna sahiptirler (Barfield, 1998).

Wallerstein'in analizindeki son grup yarı çevre grubudur. Wallerstein yarı-çevre grubu hakkındaki analizlerini, bu grubu daima çevre ve merkezin tam ortasına oturtacak şekilde yapmıştır. Wallerstein'e göre yarı çevre tampon bir bölge olarak görülebilir. Yarı çevredeki ülkeler ne çok güçlüdürler ne de çok zayıftırlar, çevreden çok merkezden az sermaye birikimleri vardır. Wallerstein için yarı çevre grubunun en önemli özelliği gelişimlerini devam

ettirip merkezdeki rekabete her an dâhil olma kapasiteleridir (Wallerstein, 2004). Bu grup neredeyse bütün konularda merkez ile çevre arasında yer alan ülkelerden oluşmaktadır. Daha önce de bahsedilen gruplar arası geçişin en mümkün olduğu gruptur. Zira hızlı yükseliş ve çöküş potansiyelleri vardır. Genel manada orta hallidirler ve hem çekirdek hem de çevrenin özelliklerini paylaşırlar (Barfield, 1998). Wallerstein'in ele aldığı dünya sistemi bu üç gruptan ibarettir. Bu üç grup arasındaki ilişkiler uluslararası sistemin işleyişini ifade etmektedir.

Günümüz uluslararası sistemi dünya sistemleri kuramı bağlamında incelendiğinde merkez, çevre ve yarı çevrede yer alan devletleri bir araya gelerek oluşturdukları ekonomik topluluklardan anlamak mümkündür. G8 ve G20 grupları bu ekonomik gruplara verilebilecek başlıca örneklerdendir. Bu gruplardan G8; Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Rusya, Birleşik Krallık ve ABD gibi ülkelerin bir araya gelmesiyle oluşan bir gruptur. İstatistiklere göre G8 ülkeleri nüfus bakımından dünyanın %14'ünü temsil ederken ekonomik varlık bakımından dünyanın 2/3'ünü yani yaklaşık %65'ini temsil etmektedir. Buradan hareketle modern dünya sisteminin merkezindeki ülkelerin dünya ekonomisinin yarısından fazlasına hükmeden bu ülkeler olduğunu söylemek mümkündür.

G8'in genişletilmiş hali olan ekonomik grup ise G20'dir. G20 ye üye ülkeler ise Almanya, ABD, Arjantin, Avustralya, Brezilya, Çin, Endonezya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan, Türkiye ve Avrupa Birliği'ni temsilen Avrupa Birliği komisyonudur. Bu grupta G8 üyelerinin dışında kalan ülkeler, G8 yani merkez ülkelerden sonra dünya ekonomisinin kalan kısmına hâkim olan gelişmekte olan ülkelerdir. Bu ülkeler ise dünya sistemleri kuramındaki yarı çevre ülkeleri temsil etmektedirler. G8 ve G20 dışında kalan ülkeler ise çevre olarak adlandırılan grupta yer alan ülkeler olup yarı çevre ve merkeze büyük oranda kaynak ve işgücü sağlayan ülkelerdir (Apak ve Yılmaz, 2010).

Modern dünya sisteminin ekonomik manada Wallerstein'in kuramına uygulanmış hali bu şekildedir. Bu uyarılama pekâlâ siyasi ve sosyal alanlarda da gelişmişlik ve bağımlılık bağlamında yapılabilir ancak bu uyarılmalarda da sonuç birebir olmasa da benzer şekilde ortaya çıkacaktır. Ekonomik gruplaşmalara yönelik çalışmalarla Wallerstein'in kuramını oluşturmaya başladığı zamanlar hemen hemen aynı döneme denk gelmektedir. Bu da Wallerstein'in kuramını önemli derecede doğru kurgulanmış bir sistematik üzerine oluşturduğunun ve geliştirdiğinin en önemli kanıtıdır.

3. GÖÇ OLGUSUNA WALLERSTEİN'İN DÜNYA SİSTEMLERİ BAĞLAMINDA YAKLAŞIM

Göç olgusu, insanlık tarihi boyunca gündemde olan ve gelişmelerle paralel olarak gündemdeki yerini koruyan önemli bir konsept olagelmıştır.

Dünya coğrafyasında farklı bölgelerdeki insanların çeşitli nedenlerden ötürü bir araya gelmesi veya aynı bölgelerdeki insanların farklı bölgelere doğru hareketi ile ortaya çıkan bu konsept, insanlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. En temel şekilde “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” olarak tanımlanan göç olgusunun insan hayatındaki yerini bu tanımdan da görmek mümkündür (TDK, 2019).

Antik çağdan günümüze kadar insanlık, birçok göç olayına şahit olmuştur. Bu göçler vesilesiyle farklı coğrafyalardaki toplumların birbirleri ile olan etkileşimi artmış ve yeni sosyolojik yapıların oluşmasına zemin hazırlanmıştır. İnsanlar buldukları coğrafyadan başka bir coğrafyaya göç etmek suretiyle birçok yeni kültürü öğrenmiş ve kendi kültürlerini de o bölgelere yayma şansına sahip olmuşlardır. Bu durum evrensel kültürün ve evrensel değerlerin oluşmasına önemli düzeyde katkı sağlamıştır. Toplumsal gidişata yön veren birçok mühim hadise, yaşanan göçler esnasında veya akabinde yaşanmıştır (Köse, 2017). Kısacası bazı coğrafyalarda değişimin eşliğine gelen veya değişen toplumlar, bu değişimi göç yoluyla farklı toplumlara da yayarak meydana getirdikleri medeniyetin evrenselleşmesine yol açmışlardır.

Dünya tarihindeki birçok medeniyetin geçirdiği değişimler, bazı noktalarda göçe (istilaya) açık olup olmamaya bağlanmıştır. Bu bağlamda izole medeniyetlerin kendi kültürlerini diğerlerinden daha az etkilenerek ve diğer medeniyetlerden bağımsız olarak geliştirdikleri göçün toplumsal etkilerine yönelik önemli iddialardandır. Bu duruma verilecek en önemli örneklerden birisi Mısır uygarlığıdır. Mısır medeniyeti her ne kadar Nil havzasında yer alsa da, aşılması güç dağların çevrelediği çöllerde ortaya çıkan bir medeniyet olduğundan dış etkilere kapalı bir gelişim trendine girmiş ve nispeten daha özgün bir medeniyet yapısıyla gelişimine devam etmiştir. Ta ki insanlığın önlenemez gelişimine yenik düşene kadar. Zira insanlık hem teorik hem de pratik manada yer değiştirme ve kapalı coğrafyalara kolayca erişebilme yeteneğine sahip olmuş ve yaşadığımız yüzyılda ulaşılamayan hemen hemen hiçbir topluluk veya uygarlık kalmamıştır. (Histories Editörleri, 2021).

Mısır Medeniyetinin tersine, göçe (istilaya) açık olan medeniyetler ise sürekli olarak göç aldıkları bölgelerin kültürlerinden etkilenerek ve onları etkileyerek kozmopolit bir yapı oluşturmuş ve gelişim süreçleri bu bağlamda devam etmiştir. Mezopotamya bölgesi bu tür medeniyetlere ev sahipliği yapmış önemli bir bölgedir. Bu bölgedeki medeniyetler asırlarca istilaya uğramış ve hem bölgesel hem de kültürel olarak önemli bir dinamizmin etkisinde kalmıştır (Tarihi olaylar Editörleri, 2021). Coğrafi şartlar ve konumundan dolayı dinamik bir gelişim sürecinden geçen Mezopotamya'nın medeniyetlerin beşiği haline gelmiş olmasının nedeni aldığı ve verdiği göçler vesilesi ile uğradığı hem niceliksel hem de niteliksel değişimlerdir.

Mısır ve Mezopotamya örnekleri göç olgusunun Wallerstein'in dünya sistemleri analizine bağlanabileceği önemli iki örnektir. Bu bağlamda kendi dönemlerinde önemli devletlere ev sahipliği yapmış bu iki bölgede çeşitli devlet sistemleri meydana gelmiştir. Mısır'da uzun ömürlü bir krallık rejimi hükümet sistemini meydana getirirken, Mezopotamya'da bu konuda da bir dinamizm hâkimdir, zira Mezopotamya hem istilalar hem de merkezi konumu dolayısıyla diğer medeniyetlerle olan ilişkisi nedeniyle, birçok devlete ve yönetim şekline ev sahipliği yapmıştır. Bunlar dünya tarihindeki eski hükümet sistemlerinin birer örneği olarak gösterilebilir. Göçün sistemlere olan etkisi de bu bağlamda açıklanabilir. Mısır ve Mezopotamya havzalarına doğru gerçekleşen istilalar veya göçler çevreden merkeze doğru olan göçlere verilebilecek önemli tarihi örneklerdir. Zira tarımsal üretimin fazla ve iş gücü ihtiyacının da buna paralel olarak fazla olduğu bu bölgeler hem ekonomik hem de sosyal manada dönemin cazibe merkezleridir.

Göç'ün yönetim sistemlerine olan bir başka etkisini, iki büyük göç hadisesi "Kavimler Göçü" ve "Hicret" bağlamında da açıklamak mümkündür. Bu iki büyük göç hadisesi hem toplumsal bazda hem de hükümet sistemi bazında önemli değişikliklere yol açmışlardır. Kavimler göçü ile Çin baskısı ve yeni yurt arayışında olan Asyalı kavimlerin, Avrupa'ya doğru hareketi ve burada vuku bulan istilalar, Roma İmparatorluğu'nu ikiye ayırmış ve devamında Batı Roma'nın yıkılmasına yola açarak Avrupa kıtasında yönetim sistemi bağlamındaki neredeyse bütün taşları yerinden oynatmıştır. Feodalizmin ortaya çıkışı, skolastik düşüncenin önem kazanması ve yeni toplumların ortaya çıkmaya başlaması bu hadiselerin sonuçlarından bazılarıdır (Dost, 2021).

Hicret ise yine bir baskı sonucu ortaya çıkan ve akabinde Ortadoğu'da uzun yıllar hüküm süren bir devletin kurulmasına yol açan bir göç hadisesi olarak öne çıkmaktadır. Hz. Muhammed önderliğinde Mekke'de bulunan azınlık konumundaki Müslüman topluluğun, gayrimüslim baskılarından ötürü Medine'ye göç etmesi şeklinde gerçekleşen Hicret, o dönemde hem yerelde hem de daha sonra meydana gelecek gelişmeler dolayısıyla bölgesel ve evrensel çapta sonuçlar doğurmuştur (Ayrancı, 2018).

Bu iki büyük göç örneği göç olgusu ile Wallerstein'in sistemler analizini ortak paydada buluşturabilecek örneklerdendir. Wallerstein'in yarı çevrede yer alan devlet veya toplumların merkeze geçebilme potansiyeline sahip olduklarını ve bu potansiyeli değerlendirmeleri durumunda sistemde yer alan aktörlerin farklılaşabileceğinin önemli birer kanıtı olarak öne çıkmaktadırlar. Zira Hicret İslam Devleti'nin kuruluşuna, Kavimler Göçü ise Avrupa'nın bu günkü siyasal sisteminin oluşmasına temel oluşturan önemli sistemsel kitle hareketleridir. Bu iki örnekte de çevrede veya yarı çevrede yer alan toplumların bir anda merkeze geçme potansiyellerini kullanıp, merkeze geçip tarihin seyrini değiştirdiği görülmektedir.

Geçmişten günümüze çeşitli türlerde ve boyutlarda gerçekleşen göç hadiseleri, hem Wallerstein'in etkisi altında kaldığı Annales Okulu'nun

tarihsel çalışmalarına konu olması hem de toplumsal sistemleri ve yönetim sistemlerini değiştirici etkisi dolayısıyla dünya sistemleri analizi ile direkt olarak ilişkilendirilebilecek hadiselerdir. Göçün nedenleri, sonuçları, çıkışı ve varış noktalarında meydana getirdiği sistemsel ve toplumsal değişimler dünya sistemleri analizi açısından önemli bulgular içeren bir yapı şeklinde tezahür etmektedir. Bu bağlamda göç hadisesini türleri üzerinden incelemek dünya sistemleri analizine nasıl yansıdığını anlamak açısından faydalı olacaktır.

Immanuel Wallerstein'in dünya sistemleri teorisi bağlamında göç olgusu gruplar arasındaki geçişi ifade etmektedir. Özellikle çevreden merkeze olan iş gücü geçişi ve merkezden çevreye olan sermaye geçişi esnasında meydana gelen kitlesel hareketler bu duruma verilebilecek önemli örneklerdir. Bu göçler hem iç hem de dış göçler şeklinde gerçekleşmişlerdir. Sanayinin ihtiyaç duyduğu iş gücü dolayısıyla köyden kente doğru gerçekleşen kitlesel hareketler iş göçleri ve yine iş gücü temini için dünyanın az gelişmiş (çevre) bölgelerinden gelişmiş (merkez) bölgelerine doğru yaşanan kitlesel hareketler de bu bağlamda değerlendirilebilir. Dünya sistemleri teorisi açısından değerlendirildiğinde merkezden çevreye doğru olan göçler yatırım ve sermaye arttırımı amaçlı kaynak arayışları dolayısıyla gerçekleşirken, çevreden merkeze doğru olanlar ise daha iyi ekonomik ve yaşamsal imkânlarla sahip olmak amacıyla gerçekleşmiştir (Çağlayan, 2006).

4. GÖÇ OLGUSUNUN DÜNYA SİSTEMLERİ ANALİZİNE TEMEL OLUŞTURUCU ETKİSİ

Göç olgusu ve tarihte yaşanmış göç hadiseleri ile dünya sistemleri analizi arasında reel bağlamda kanıtlanmış bir ilişki henüz olmasa da bu iki konsept birbiriyle ilgili ve ilişkilidir. Öncelikle, iki konseptinde meydana geldiği ortamlar analiz edildiğinde herhangi iki yapı arasındaki farkın ön plana çıktığı rahatlıkla söylenebilir. Dünya sistemleri analizi, analize konu olan sistemlerin bileşenleri arasındaki farkı vurgulayıp bu bileşenler arasındaki ilişki türlerini ve çeşitli metaların akış yönlerini vurgulamak gayesiyle ortaya çıkmışken, göç olgusu bu akışın kendisidir. Kısacası, dünya sistemleri analizindeki merkez, çevre ve yarı çevre gruplar arasındaki toplumsal geçişler göç konsepti ile ifade edilebilir.

Wallerstein dünya sistemleri analizini oluştururken merkez, çevre ve yarı çevre arasındaki sosyoekonomik farkları vurgular ve bu nedenle gruplar arasında birtakım alışverişlerin meydana geldiğini belirtir. İşte bu alışverişin bir kısmı göç ile ifade edilebilir. Merkez konumunda bulunan ülkelerin aynı zamanda cazibe merkezi olmaları, refah ve konfor arayışındaki çevre toplumlarının bu ülkelere doğru göçü ile sonuçlanmaktadır. Bu durumun temel nedenleri ekonomik, sosyal ve insani imkânlardır (Barışık, 2020: 1-28). Wallerstein'in modelinde oluşturduğu devlet gruplarının toplumdaki sosyoekonomik grupların makro düzeydeki hali olduğu düşünülürse, göç olgusunu bu modele yerleştirmek daha kolay ve anlaşılır hale gelecektir. Bu bağlamda, göçün nedenlerini göç türleri üzerinden incelemek göç olgusunun

dünya sistemleri teorisi içerisindeki yeri ve anlamının altını çizmek adına önemlidir.

Göç olgusu neredeyse bütün sosyal bilimlerde incelenmiş ve hakkında farklı yorumlar yapılmış bir olgudur. Bu yüzden her alanda farklı bir göç çeşidi üzerinde yoğunlaşma görülebilmektedir. Dünya sistemleri analizi içerisindeki göç kavramını da ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlerden kaynaklanan zorunlu veya gönüllü göçler olarak kısaca değerlendirmek mümkündür. Göç olgusu literatürde ilk olarak zorunlu ve gönüllü göç olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Bu iki göç türünün de sebepleri aynı olabilirken, zorunlu göç kısmında bu sebeplerin zorlayıcılığı ön plana çıkmaktadır (Abadan Unat, 2002). Çalışmanın önceki bölümlerinde örnek olarak verilen Hicret ve Kavimler Göçü bu iki göç konseptine tekraren örnek verilebilir. Zira Hicret tam manasıyla zorlayıcı dini ve sosyal sebeplerle gerçekleşen zorunlu bir göç hadisesi iken, Kavimler Göçü daha çok yeni yurt ve yerleşim alanları bulmak amacıyla kısmi siyasi baskılar sonucu gerçekleşmiş gönüllü bir göç olarak değerlendirilebilir.

Günümüzdeki göç örnekleri de bu gruplandırmada farklı şekillerde konumlandırılmaktadır. Örneğin Suriye'de başlayan siyasi istikrarsızlık ve sosyal çalkantılar sonucu meydana gelen iç savaştan ötürü son 10 yılda dünyanın çeşitli bölgelerine doğru ciddi bir nüfus akışı gerçekleşmektedir. Bu akış günümüzde zorunlu göçte verilebilecek en önemli örneklerden iken, yine günümüzde çokça yaşanan beyin göçü hadisesi ise gönüllü göç konseptine örnek verilebilir. Zira beyin göçü, uzun bir yetiştirme ve gelişme sürecinden geçmiş çeşitli konularda uzmanlaşmış vasıflı bireylerin araştırma veya çalışma hedefiyle daha gelişmiş bir ülkeye göç etmesi durumudur (Bakırtaş ve Kandemir, 2019: 961-974). Zorunlu ve gönüllü göçlere verilen bu iki örnek bağlamında göç olgusu ile Immanuel Wallerstein'in dünya sistemleri Analizinin bağlantısını kurmak mümkündür.

Göç ve dünya sistemleri Analizinin bağı kurulurken dikkate alınması gereken en önemli unsur gelişmişlik düzeyi ve bundan ötürü ülkeler veya başka bir deyişle sistemin elemanları arasında ortaya çıkan farktır. Bu fark birçok teoride yer edinmiş, her yaklaşım bu farkı değişik boyutlarıyla değerlendirmiştir. Örneğin realizm güçler dengesi bağlamında yaklaşırken, liberalizm uluslararası ekonomi ve barış boyutunda değerlendirmiştir. Marksist yaklaşımlar ise bu farkın oluşturduğu sınıf bilincine vurgu yapmıştır. Dünya sistemleri Analizi için de bu farklı yaklaşımları tek çatı altında toplayan, özellikle Annales Okulu ve bağımlılık teorilerinin de etkisiyle oluşan topyekûn bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Zira Wallerstein'in analizine konu ettiği sistem neredeyse bütün yaklaşımların aynı potada eritilmesiyle meydana gelmiştir.

Göç, dünya sistemleri Analizinde büyük bir yere ve öneme sahiptir. Zira daha önce de belirtildiği üzere merkez, çevre ve yarı çevre arasındaki insani mobilizasyon göç ile açıklanmaktadır. Dünya sistemleri analizi ekonomi tabanlı bir analiz olduğundan, göçün sistemler analizindeki yerini

ekonomik nedenlerle (zorlayıcı olsun ya da olmasın) çevreden merkeze doğru olan hareket olarak değerlendirmek mümkündür. Merkezde biriken sermaye çevreye doğru hareket ederken çevrede bulunan iş gücü merkeze doğru hareket etmektedir. Böylelikle insanlar göç vasıtasıyla istedikleri veya hak ettiklerini düşündükleri yaşam standartlarına belirli düzeylerde kavuşmaktadırlar. Kuzey ve Güney ayırımına benzer bir şekilde, göç az gelişmiş olan çevreden gelişmiş olan merkeze doğru gerçekleşmektedir (Broad, 1996: 7-19).

Çevreden merkeze doğru gerçekleşen göç, merkezdeki yapıyı da çeşitli boyutlarda değiştirmekte ve var olan makro sınıf bilincinin içerisinde mikro sınıflar oluşturmaktadır. Örneğin az gelişmiş ülkelerden, homojen toplum yapısına sahip gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen göç dalgaları, göç alan ülkede kozmopolit bir nüfus yapısının oluşmasına ve yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum sistemler analizinin mikro düzeyde gerçekleştiğinin bir göstergesidir. Bu bağlamda, çevreden merkeze doğru gerçekleşen göç her ne kadar iş gücü sağlamak adına faydalı olsa da toplumsal açıdan çeşitli dezavantajlar oluşturmaktadır. Dünya sistemleri analizinin oluşmasında büyük rol oynayan farklılıklardan dolayı ortaya çıkan göç hadisesi bu bağlamda analizin temelini oluşturmaktadır.

Diğer bir yandan, göç olayının gerçekleşmesi esnasında meydana gelen değişimler de sistemi hem genel manada hem de göç hadisesinin gerçekleştiği çıkış ve varış noktalar hatta geçiş noktaları bağlamında etkilemektedir. Zira göçün temel nedenleri olarak görülebilecek ekonomik kaygılar ve güvenlik kaygılarının giderilebileceği yegâne nokta merkez ülkelerdir. Çevreden merkeze doğru gerçekleşen hareketlilikte, yarı çevre (semi-periphery) ülkeler olarak adlandırılan grubun köprü olma durumları buna verilebilecek önemli örneklerdendir. Buldukları siyasi, ekonomik ve coğrafi durumdan ötürü zaman zaman yarı çevre ülkeler merkeze geçmeden önceki durak pozisyonuna düşebilmektedirler. Merkeze geçişi kolaylaştırabilir düşüncesiyle, merkeze geçiş yapmadan önce girişin ve geçişin nispeten kolay olduğu yarı çevre veya merkeze sınır komşusu olan başka bir çevre ülkeye geçiş, göçmenler tarafından tercih edilir bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum hem göç olgusunun pratiğini etkilemekte hem de dünya sisteminde yer alan üç gruptaki aktörlerin birbirilerine olan bakışlarını ve birbirleri ile olan ilişkilerini etkilemektedir.

Sonuç

Immanuel Wallerstein dünya sistemleri analizini yaparken imparatorluklar çağından ulus devlet çağına geçiş sürecinde ekonomide meydana gelen değişimlerin dünya sisteminde oluşturduğu devrim niteliğindeki değişimler bağlamında modern dünya sistemini veya günümüz deyimiyle uluslararası sistemi resmetmiştir. Bunu yaparken her ne kadar ekonomik bir jargon kullanmış olsa da bu sistemin ekonomi dışındaki alanlarda da benzer şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Dünya üzerinde var

olagelmış sistemlerin çoğundan izler taşıyan bu kuram günümüzde tecrübe edilen sistemi etraflıca açıklayan yegâne teorilerdendir.

Göç konsepti ise bütün sosyal bilimlerde belirli düzeylerde yer alan ve vizyon oluşturma bakımından büyük önem teşkil eden bir konsepttir. Göç ile dünya sistemleri analizi arasındaki reel bağın keşfedilmesi ve incelenmesi hem göç hadisesini uluslararası sistem açısından hak ettiği konuma getirmek hem de dünya sistemleri analizinin göç ile olan sıkı ilişkisini kanıtlamak açısından önemlidir. Göç, Immanuel Wallerstein'in oluşturduğu kuramda toplumsal ve ekonomik açıdan önemli bir yer tutmakta ve hatta daha önce de belirtildiği gibi bu kurama belli boyutlarda temel oluşturmaktadır. Bu noktada asıl iddia göç olgusunun Wallerstein'in analizini oluşturduğu olarak anlaşılmalıdır. Zira Wallerstein analizini ekonomik değişim ve dönüşüm üzerine kurmuş bu vesile ile de Dünya Sistemindeki grupları ortaya atmıştır. Göç olgusunun buradaki temel oluşturucu etkisi ekonomik değişim ve dönüşümün nedeni veya sonucu olarak gerçekleşen bir olgu olmasıdır. Kısacası dünya sistemleri teorisi bir binaya benzetilecek olursa göç olgusu bu binanın inşa edileceği zeminin birçok parçasından biri olarak anlaşılmalıdır.

Dünyanın sisteminin yarımına dair yapılan çalışmalara da kaynaklık edebilme potansiyeline sahip olan bu kuram, sistem bağlamında ayrıntılı olarak incelenip sistemsel sorunların çözümünde kullanılmalıdır. Uluslararası sistem birçok idealin gerçekleştirilmesi fikrini bünyesinde barındıran önemli bir sistemler bütünüdür. Bu sistemler her ne kadar bazı idealleri gerçekleştirmek üzere dizayn etmiş olsa da geçmişte olduğu gibi günümüzde de güçlünün haklı ve söz sahibi olduğu sistemlerdir. Wallerstein de bu sistemleri bütüncül bir bakış açısıyla ele alıp olanı olduğu gibi, tecrübeleri ve öngörülerini bağlamında çoğunlukla objektif bir şekilde inceleyerek literatüre katkı sağlamıştır.

Bu çalışmada göç ile dünya sistemleri kuramının ilişkisinin altının çizilmesi, göçün aslında dünya toplumunu derinden etkileyen ve dünya sistemi açısından kurucu etkiye sahip olduğunu kanıtlayan bir girişim olmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Ali AYATA %50, Halil KARATAŞ %50

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Ali AYATA %50, Halil KARATAŞ %50

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: The authors declare that they have no conflicts of interest.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ahiakpor, J. C. W. (1985). *The success and failure of dependency theory: The experience of Ghana*. International Organization.
- Apak, S, Yılmaz, G. (2010). G-20 ülkeleri ve küreselleşme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (46), 11-24.
- Ayrancı, İ. (2018). *Hız. Peygamberin Medine'ye hicreti ve bu dönemde uyguladığı stratejiler üzerine bir deneme*. Kalemname 3 (6): 44-77.
- Bakırtaş, T., Kandemir, O. (2010). Gelişmekte olan ülkeler ve beyin göçü: Türkiye örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 18(3), 2010, 961 – 974.
- Barfield, T. (1998). *The dictionary of anthropology*. Wiley-Blackwell. 498–499.
- Barışık, S. (2020). *Bölüm 1 göç kavramı. Tanımı ve türleri*.
- Broad, R. (1996). Whither the North-South gap? *Third World Quarterly*. 17. 7-18. <https://doi.org/10.1080/01436599650035743>.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (17). 67-91.
- Dost, S. (2021). Avrupa'ya ikinci kavimler göçü (mü?): Sorunlar, fırsatlar, tehditler, çözümler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası Konferansı, Göç: Önümüzdeki Yirmi Yılın Projeksiyonu ve Ötesi.1-21. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.1055481>
- Goldfrank, W. L. (2000). Paradigm regained the rules of Wallerstein's world system method. *Journal of World-Systems Research*.6.(2) 150-195.
- History's Histories Editörleri. (2021). *Egypt geography & the gift of the Nile*. 09.08.2022 tarihinde <http://www.historyshistories.com/egypt-geography--the-gift-of-the-nile.html>/adresinden edinilmiştir.
- Köse, O. (2017). *Geçmişten günümüze göç I*. Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Libretexts Editörleri, (2021). *World-systems theory*.03.08.2022 tarihinde <https://socialsci.libretexts.org/@go/page/8190>/adresinden edinilmiştir.
- Martinez Vela, C.A. (2001). *World systems theory*. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, MIT.

- Tarihiolaylar Editörleri. (2021). Mezopotamya. 09.08.2022 tarihinde <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/mezopotamya-312./adresinden edinilmiştir>.
- TDK. (2019). *Güncel Türkçe sözlük*. 09.08.2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/adresinden edinilmiştir>.
- Wallerstein, I. (1983). *Historical capitalism*. London: Verso. Çeviren: Necmiye ALPAY.
- Wallerstein I. (1989). *The modern world-system III: the second era of great expansion of the capitalist world-economy 1730-1840s*. Academic Press.
- Wallerstein, I. (2000). *The essential Wallerstein*. New York: The New Press.
- Wallerstein, I. (2004). *World-systems analysis: an introduction*. Durham and London: Duke University Press.
- Wallerstein, M., & Austen-Smith, D. (2008). *Selected works of Michael Wallerstein: The political economy of inequality, unions, and social democracy*.
- Wallerstein, I. (2011). *The modern world-system I: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*. California: University of California Press.

Extended Abstract

Mankind has experienced many experiences from the first ages to the present day and the accumulation of these experiences has brought the phenomenon of civilization to its current level. A serious development and change took place in the process from hunter-gatherer human to space explorer human, and human beings witnessed many turning points and important events in this process. The accumulation of all social and technical developments that took place in the historical process has created today's civilization. This cumulative structure formed in the context of civilization has been and continues to be contributed in various ways by all societies and even each individual in different geographies that have lived in the world.

The civilization-building adventure of mankind has developed in the context of certain cause-effect relationships since existence. Some developments have caused others, and some have emerged as the result of other developments. In the early ages, people who lived as hunter-gatherers in a nomadic way have constantly changed places according to the situation of eating and sheltering opportunities. The introduction of settled life with the invention of agriculture is an important turning point for human beings, because the first step towards becoming a producer rather than a mere consumer has been taken. The invention of agriculture, one of the first large-scale technical developments in human history, led to settled life.

With the invention of agriculture, people started to produce the products they needed and even more. The production that started in fertile lands made it necessary to stay on these lands permanently and the first settlements were started to be established. As production increased, settlements began to grow slowly and villages were established. Over time, developments in economic, commercial and technical fields resulted in the establishment of cities and therefore states. In this process, the volumetric growth in agriculture and trade caused both the faster development of civilization and the increase in the level of welfare and wealth. This wealth has accumulated in different ways and levels in different parts of the world, and this situation has affected each geography differently. This effect naturally spread to the economic, sociological and political structures in each geography differently. The fact that the effects are very different and varied from each other has led to the development of different management systems in the world periodically. The regional and global events witnessed in the process of change from tribes to city-states, from city-states to empires, from empires to nation-states are proof of this.

In this period when all these developments in the history of humanity were experienced, different management styles were adopted and the global order was formed according to the attitudes of the units managed with these management styles. It is possible to say that there is a different world system in each period. Of course, developments in practice also have a place in theory. From past to present, many theorists have analyzed the past and present system of the world and made many different interpretations. Wallerstein's world systems theory is one of these analyses. While creating the world systems theory, which he put forward as a result of long studies, Wallerstein benefited from the historical approaches of the Annales School and tried to benefit from the past experiences as much as possible in the theory he put forward in modern times. The concepts of labor and capital, which Wallerstein focused on while dividing the World States into groups as centre, periphery and semi-periphery, have led to the formation of classes in different ways throughout human history. This is also true for today's international system.

The system description presented by Wallerstein stands out as a comprehensive description that can be associated with many concepts. It is even possible to say that it is one of the best among its kind. One of the critical concepts that can be associated with Wallerstein's theory is migration. The phenomenon of migration constitutes an infrastructure for the theory of world systems, as the transfer of labor and capital between groups, which is claimed in the theory, expresses "migration". The relationship between world systems theory and migration, which is discussed in this study, aims to underline how these two concepts are related to each other. On this occasion, it will be emphasized how important the phenomenon of migration is in terms of world history. Migration is one of the historical events mentioned in the study that has various results. Migrations throughout history have brought the culture

and lifestyle of their region to their destination, and at the same time, they have brought different management styles and systems to different regions by carrying the management styles they are subject to, at least on the basis of habits.

The phenomenon of migration has a critical importance in the formation of the current world civilization and system. Migration is a broad phenomenon that expresses the movement of not only people but also all other concepts that exist with people from one place to another, and it plays a founding role especially in terms of the world system. The reason for this is that the phenomenon of migration is one of the phenomena that initiates the interaction.

The awareness of the relationship between Wallerstein's world systems theory, which stands out as one of the important theories explaining the existing system in the modern world in detail, and the phenomenon of migration, which is one of the phenomena that enable people to get to know and interact with each other, is critical in terms of comprehending the current system and creating its historical context. Although the theory of world systems, which depicts the modern age by making use of historical experiences, comes to the fore as an economic-based theory, the sociological facts included in this theory are also undeniable. In order to comprehend these sociological facts, the situation of migration in the historical process should be considered and evaluated.

Wallerstein's theory stands out as a theory that tries to describe not only yesterday and today, but also tomorrow. One of the main reasons for the attempt to establish the relationship between migration and the world system through Wallerstein's theory in this study is this wide scope. Because the interaction between migration and people is experienced today as it was yesterday and it is seen that it will continue to be experienced tomorrow. Therefore, the relationship between the current system and migration should be examined and analyzed in depth.